

Późna dojrzałość. Refleksja nad upływem czasu w ostatnich wierszach Czesława Miłosza

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Czesław Miłosz, *Wiek nowy*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1269.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Dwór*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1080.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Późna dojrzałość*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1242.

Późna dojrzałość. Refleksja nad upływem czasu w ostatnich wierszach Czesława Miłosza

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

W swojej pracy twórczej, trwającej ponad siedemdziesiąt lat (licząc od debiutu w 1930 roku do śmierci poety w 2004 roku), Czesław Miłosz wielokrotnie eksperymentował z nowymi tematami i stylami artystycznymi. Zmienność i wszechstronność zainteresowań przyniosła mu miano „Proteusza poezji polskiej”, od imienia greckiego bóstwa znanego z umiejętności metamorfozy postaci. W ostatnim okresie swojej twórczości Miłosz powrócił do eksploracji zagadnień metafizycznych. Wiek „późnej dojrzałości”, jak nazywał go poeta, sprzyjał w jego przekonaniu odkrywaniu nowej, głębszej prawdy na temat istoty dobra, zła, sensu życia ludzkiego i zadania, jakie ma do spełnienia artysta.

Twoje cele

- Określisz, jakie problemy podejmował w swoich ostatnich utworach Czesław Miłosz.
- Przeanalizujesz obraz starości w wierszach Czesława Miłosza.
- Przeanalizujesz sposoby kreowania czasu i dystansu czasowego w utworze poetyckim.
- Zinterpretujesz funkcję aluzji biblijnych w wierszu *Późna dojrzałość*.

Przeczytaj

Miłosz i emigracja

Czesław Miłosz przed wojną sympatyzował z ideami i ugrupowaniami lewicowymi. Po wyzwoleniu, oczarowany komunistyczną obietnicą społecznej równości, podjął pracę dla władz Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej jako [attaché](#) kulturalny przy ambasadzie polskiej w Paryżu. Dość szybko jednak rozpoznał, na czym w systemie komunistycznym polegają mechanizmy zniewalania człowieka i manipulacji nim. W 1951 roku poprosił o azyl polityczny we Francji, gdzie przebywał do 1960 roku, a następnie wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Tam objął posadę profesora na Uniwersytecie Berkeley w Kalifornii.

Świreń (litewska nazwa spichlerza) to jedyny zachowany budynek majątku w Szetejniai, w którym Czesław Miłosz spędził pierwsze lata życia. Obecnie znajduje się w nim Centrum Kultury noszące imię poety.

Źródło: (commons wikimedia / Hugo.arg), licencja: CC BY-SA 4.0.

Świat odmieniony

Po raz pierwszy po wielu latach Miłosz przyjechał do Polski w 1981 roku. Później, po transformacji ustrojowej 1989 roku, przyjeżdżał coraz częściej, a także podróżował na Litwę, gdzie się urodził. Naznaczona romantyczną tradycją Litwa, z którą związane były dzieciństwo i młodość poety, powraca w cyklu wierszy *Litwa po pięćdziesięciu dwóch latach*. Spotkanie starego człowieka z przestrzenią dzieciństwa ewokuje refleksję na temat przemijania i starzenia. Większość przedmiotów i miejsc uległa zmianie, jedynie niektóre elementy przyrody przywodzą na myśl dawny świat i tylko one świadczą o tożsamości tego,

co było, z tym, co jest. To dzięki naturze, która trwa mimo upływu czasu, możliwe jest odczucie wspólnoty między człowiekiem i miejscem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DWfer3SQc>

Nagranie dźwiękowe utworu "Dwór" Czesława Miłosza.

((Czesław Miłosz

Dwór

Nie ma domu, jest park, choć stare drzewa wycięto
I gąszcz porasta ślady dawnych ścieżek.
Rozebrano, biały, zamczysty,
Ze sklepami czyli piwnicami, w których stały półki na jabłka zimowe.
Takie jak dawniej koleiny drogi w dół:
Pamiętałem, gdzie skręcić, ale nie poznałem rzeki;
Jej kolor jak rdzawej samochodowej oliwy,
Ani szuwarów, ani lilii wodnych.
Przeminęła lipowa aleja, niegdyś droga pszczołom,
I sady, kraina os i szerszeni opitych słodyczą,
Zmurszały i zapadły się w oset i pokrzywy.
To miejsce i ja, choć daleko stąd
Równocześnie, rok po roku, traciliśmy liście,
Zasypywały nas śniegi, ubywało nas.
I znów razem jesteśmy, we wspólnej starości.

Interesuje mnie dymek, z rury zamiast komina,
Nad baraczką skleconym niezgrabnie z desek i cegły
W zieleni chwastów i krzaków – poznaję *sambucus nigra*.

Chwała życiu, za to, że trwa, ubogo, byle jak.
Jedli te swoje kluski i kartofle
I mieli przynajmniej czym palić w nasze długie zimy.

Źródło: Czesław Miłosz, *Dwór*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1080.

„Ubywanie” jest cechą wspólną starzenia się człowieka i miejsca. Powrót do miejsc dzieciństwa i młodości rozczarowuje poetę tylko o tyle, o ile rozczarowuje samo życie, przemijanie i starość.

Stary poeta

W ostatnim okresie swojej twórczości, w wierszach z tomu *Druga przestrzeń* oraz w utworach opublikowanych już po śmierci poety w tomie zatytułowanym *Wiersze ostatnie*, Miłosz wielokrotnie kontemplował własną „późną dojrzałość”. Można ją rozumieć jako świadomość zarówno późnego wieku, jak i późnego odkrycia czegoś, co powinno być dostrzeżone znacznie wcześniej. Z perspektywy doświadczenia „późnej dojrzałości” poeta zauważa wspólną dla wszystkich ludzi cechę zaniedbania, braku szacunku dla daru, jaki otrzymują. Z jednej strony tylko „późna dojrzałość” daje szansę odkrycia najprostszych, ale i najtrudniejszych prawd o życiu, z drugiej (zdaje się mówić poeta), gdy człowiek w starości rozwikła tę tajemnicę, zyska świadomość, że dojrzał do niej zbyt późno. Starość w ostatnich wierszach Miłosza to czas trudnej **epifanii** – odkrycia prawd, z których nie ma już czasu skorzystać. Lekiem na słabość ciała, rozczarowanie i strach przed śmiercią pozostaje w twórczości Miłosza – tak jak była nim na początku jego drogi artystycznej – poezja:

((Czesław Miłosz

Wiek nowy

Ciało nie chce słuchać moich rozkazów.
Przewraca się na równej drodze, trudno mu wejść na schody.
Mam do niego stosunek satyryczny. Wyśmiewam
Sflaczałość mięśni, powłóczenie nogami, ślepotę,
Wszystkie parametry głębokiej starości.

Na szczęście dalej w nocy układam wiersze.
Choć kiedy zapiszę rano, nie mogę później odczytać.
Wspomagają mnie powiększone litery komputera.
Którego doczekałem, co już jest zaletą.

Źródło: Czesław Miłosz, *Wiek nowy*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1269.

Dąb zasadzony z okazji stulecia urodzin Czesława Miłosza w jego rodzinnych Szetejniach

Źródło: (commons wikimedia / Alma Pater), licencja: CC BY-SA 3.0.

Słownik

attaché

(fr., przywiązany do czegoś, związany z czymś) urzędnik dyplomatyczny niższego szczebla

epifania

(gr. *epiphainein* – odsłonić) w teologii akt ujawnienia się bóstwa przed śmiertelnikiem; również akt doświadczenia rzeczywistości ponadzmysłowej

ewokować

(łac. *ēvocāre* – przywoływać) przywodzić na myśl

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli ilustrującą problemy stawiane w wierszach Czesława Miłosza z okresu „późnej dojrzałości”. Wskaż trzy źródła literackie (dzieła, motywy) podejmujące podobną problematykę.

Polecenie 2

Na podstawie sekcji „Przeczytaj” oraz haseł zgromadzonych na mapie myśli rozstrzygnij, czy „późna dojrzałość” jest w poezji Miłosza doświadczeniem pozytywnym, czy negatywnym. Poprzyj swoją ocenę dwoma argumentami.

Sprawdź się

Tekst do zadań 1–8

((Czesław Miłosz

Późna dojrzałość

Nieprędko, bo dopiero pod dziewięćdziesiątkę, otworzyły się drzwi we mnie i wszedłem w klarowność poranka.

Czułem, jak oddalają się ode mnie, jeden po drugim, niby okręty, moje wcześniejsze żywoty razem z ich udręką.

Ukazywały się, przyznane mojemu rylcowi, kraje, miasta, ogrody, morskie zatoki, dla opisanja ich lepiej niż dawniej.

Nie byłem oddzielony od ludzi, żal i litość nas połączyły i mówiłem: zapomnieliśmy, że jesteśmy wszyscy dziećmi Króla.

Bo przychodzimy stamtąd, gdzie nie ma jeszcze podziału na Tak i Nie, ani podziału na jest, będzie i było.

Jesteśmy nieszczęśni, bo robimy użytek z mniej niż setnej części daru, który otrzymaliśmy na naszą długą podróż.

Chwile z wczoraj i sprzed wieków: cios miecza, malowanie rzęs przed lustrem z wygładzonego metalu, śmiertelny strzał z muszkietu, zderzenie karaweli z rafą mieszkają w nas i czekają na dopełnienie.

Zawsze wiedziałem, że będę robotnikiem w winnicy, tak samo jak wszyscy ludzie żyjący równocześnie ze mną, świadomi tego czy nieświadomi.

Źródło: Czesław Miłosz, *Późna dojrzałość*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Kraków 2018, s. 1242.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Do pojęć „poranek” i „zmierzch” dopasuj ich symboliczne znaczenia.

poranek

zmierzch

śmierć

nadzieja

koniec

młodość

początek

rozpad

starość

powstanie

narodziny

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, na czym polega nietypowość zastosowania symbolu poranka w wierszu *Późna dojrzałość*.

Ćwiczenie 3

Nazwij środek artystyczny zastosowany w słowach „otworzyły się drzwi we mnie”. Wyjaśnij sens tych słów.

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, jak podmiot liryczny postrzega wpływ „późnej dojrzałości” na własny talent poetycki.

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij sens stwierdzenia, że człowiek jest „robotnikiem w winnicy”, odwołując się do źródła, z którego poeta zaczerpnął to określenie.

Ćwiczenie 6

Opisz kompozycję wiersza *Późna dojrzałość*: wyodrębnij w nim części tematyczne i wyjaśnij, w jaki sposób zostały one zaznaczone.

Ćwiczenie 7

Wybierz topos realizowany w wierszu *Późna dojrzałość*. Uzasadnij swój wybór, odwołując się do tekstu: *vanitas, memento mori, homo viator, exegi monumentum*.

Ćwiczenie 8

Rozstrzygnij, czy wiersz *Późna dojrzałość* można określić mianem wyznania wiary. Swoje stanowisko sformułuj w postaci tezy i poprzyj ją dwoma argumentami, zilustrowanymi odwołaniami do tekstu.

TEZA

Argument 1

Przykład 1

Argument 2

Przykład 2

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Lewandowska

Przedmiot: Język polski

Temat: *Późna dojrzałość. Refleksja nad upływem czasu w ostatnich wierszach Czesława Miłosza*

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

6) rozpoznaje w tekstach literackich: ironię i autoironię, komizm, tragizm, humor, patos; określa ich funkcje w tekście i rozumie wartościujący charakter;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

1) odczytuje tekst w jego warstwie semantycznej i semiotycznej;

2) rozumie pojęcie tradycji literackiej i kulturowej, rozpoznaje elementy tradycji w utworach, rozumie ich rolę w budowaniu wartości uniwersalnych;

12) rozumie pojęcie aluzji literackiej, rozpoznaje aluzje w utworach i określa ich znaczenie w interpretacji utworów;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji. Uczeń:

- charakteryzuje problematykę późnych wierszy Czesława Miłosza,
- interpretuje wiersze Miłosza zamieszczone w e-materiale m.in. w kontekście biograficznym,
- wskazuje funkcję aluzji biblijnych w wierszu *Późna dojrzałość*,

- opisuje rolę dystansu czasowego zastosowanego przez poetę,
- rozpoznaje tradycję, do której odwołuje się Miłosz w wierszu *Dwór*.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Przygotowanie do zajęć. Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał „*Późna dojrzałość*. Refleksja nad upływem czasu w ostatnich wierszach Czesława Miłosza”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj”, wysłuchanie interpretacji głosowej wiersza *Dwór* i przygotowanie odpowiedzi na polecenia zawarte w tej samej zakładce.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: Dlaczego późny wiek służy refleksji metafizycznej? Dlaczego właśnie w dojrzałym wieku człowiek, podobnie jak Czesław Miłosz, poszukuje odpowiedzi na pytania o sens życia, istotę dobra i zła? Czy sama starość wydaje się ciekawym tematem, którym warto się zajmować w twórczości artystycznej? Następnie nauczyciel prosi uczniów o przedstawienie odpowiedzi do

pytań zawartych w sekcji „Przeczytaj”. Uczniowie, wspierani przez nauczyciela, dokonują interpretacji wiersza *Dwór*

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie dzielą się na 4-osobowe zespoły i w wyznaczonym przez nauczyciela czasie wykonują następujące ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”: 1-7. Ćwiczenia pomagają im w dokonaniu analizy wiersza *Późna dojrzałość*
2. Praca z multimedium. Uczniowie wykonują ćw. 2 związane z mapą myśli, nauczyciel sprawdza poprawność ich odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi uczniów o wykonanie ćw. 1 z multimedium. Dzięki temu mogą uporządkować swoją wiedzę na temat problematyki podejmowanej przez Cz. Miłosza w wierszach napisanych w okresie późnej dojrzałości. Prowadzący sprawdza efekty pracy uczniów, ewentualnie udziela wskazówek, gdyby okazały się potrzebne.

Praca domowa:

1. Ćwiczenie 8 w e-materiale.

Materiały pomocnicze:

- *Doskonalenie warsztatu nauczyciela polonisty*, pod red. Anny Janus-Sitarz, Kraków.
- Kwartalnik Artystyczny nr 3/2004, poświęcony Czesławowi Miłoszowi
Czesław Miłosz, czyli ciąg dalszy wierszy „starych poetów”, podcast audycji Radia Gdańsk

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą wykorzystać multimedium „Mapa myśli” do przygotowania się do lekcji powtórkowej.